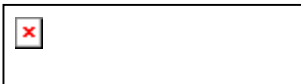

Naturvård och fiske
Lena Tingström
Biolog
031-605264

Naturreseptatet Ramsvikslandet i

Sotenäs kommun

Skötselplan

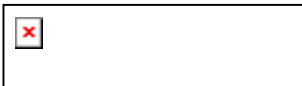

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Syfte	3
2. Allmän beskrivning	4
2.1 Administrativa data	4
2.2 Topografi och läge	5
2.3 Geologi och hydrologi	6
2.4 Markanvändning	6
2.5 Vegetation, flora och fauna	6
2.6 Kultuhistoriska bevarandevärden	8
2.7 Friluftsliv	9
2.8 Bebyggelse och anläggningar	10
3 Mark och vegetationsvård	10
3.1 Övergripande mål	10
3.2 Generella riktlinjer och åtgärder	10
3.3 Beskrivning av skötselområden	13
4 Friluftsliv	32
4.1 Övergripande mål	32
4.2 Information och anläggningar	32
5 Dokumentation och uppföljning	32
6 Sammanfattning av planerad naturvårdsförvaltning	33
7 Referenser	34

BILAGOR

4B: skötselplanekarta 1:20 000

1. Syfte

Syftet med reservatet är :

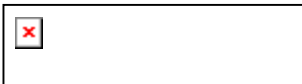
- Att för framtiden bevara ett område av mycket stor betydelse för friluftsliv.
- Att bevara ett kulturlandskap med stora vetenskapliga naturvärden och landskapliga värden.
- Att bevara ett område som osedvanligt väl visar på landskapets geologiska historia särskilt landisens formskapande verksamhet.

Området berörs till övervägande delen av hushållningsbestämmelser enligt kap 3 och 4 miljöbalken för antingen naturvård eller friluftsliv. Inrättandet av naturreservat för Ramsvikslandet är ett led i säkerställandet av dessa riksintressen.

Reservatsbildningen är vidare ett led i att följa upp åtaganden som följer av medlemskapet i den europeiska unionen. Delar av naturreservatet har godkänts av regeringen att ingå i det europeiska nätverket av skyddade områden, Natura 2000.

Syftet med **vård- och förvaltningsåtgärderna** är:

- **att** bevara och utveckla odlingslandskapets skönhets-, kultur- och naturvärden. Landskapet har fått sin prägel av att ha hävdats som ett traditionellt bohuslänskt kustjordbruk med ett intensivt markutnyttjande. Målet är att bevara området såsom det tog sig ut sig fram till mitten av 1950-talet och att de ytor som brukades enligt ekonomiska kartan från 1936 fortsatt ska hävdas som åker, slätterängar eller betesmark.
- **att** bevara och utveckla 4,3 ha ädellövskog och successionen i brynen. 40 ha åkermark inkl betes- och slättervall, minst 4 ha slätterängar och 130 ha naturbetesmark ska bevaras så att förekomsten av de djur- och växtarter som är knutna till öppna habitat och välhävdad mark för sin överlevnad, och som är representativa för Bohuslänns mellersta kustland gynnas. Exempel på arter som ska beredas möjlighet att fortleva i livskraftiga populationer genom betesdriften är tofsvipa, enkelbeckasin, rödbena, dvärgarun, fältgentiana, kattfot, ljungögontröst, tätört och ängsstarr (se vidare under respektive skötselområde och tabell över rödlistade arter i området).
- **att** bevara och utveckla den höga artrikedomen och arttäthet som är resultatet av en långvarig, traditionell hävd av de naturliga betesmarkerna. Utmarkerna är representativa för Bohuskustens hävdhistoriskt intensivt utnyttjade utmarker där vedväxter förekommer ytterst sparsamt. Karaktäristiska är bl. a de örtrika ljunghedarna, artrika gräs- och lågstarrängarna och kalkrika torrängarna av fårsvingeltyp, de sistnämnda med en särskilt välutvecklad flora.
- **att** den hävdade markens odlingshistoria ska styra dagens skötsel så långt det är möjligt.

- **att** bevara och vårda de kulturhistoriska spåren i landskapet i form av t. ex. rösen, stengårdsgårdar, tomtningar och husgrunder.
- **att** bevara och utveckla de värden som finns för den besökande allmänheten.

Syftet skall tryggas genom att:

- Landskapsbilden och de orörda land- och vattenmiljöerna på Ramsvikslandet skyddas mot fysisk exploatering.
- Utbyggnader och kompletteringsbebyggelse anpassas till landskapet. Föreskrifterna för naturreservatet är utformade så att de tillåter en viss utveckling av befintlig bebyggelse och verksamhet men anger stor restriktivitet vad avser nytillkommande byggnader och anläggningar. Förändring av befintlig bebyggelse utföres i överensstämmelse med områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen.
- Bryggor och båtplatser för allmänhet och boende i området lokaliseras till lämpliga områden och utformas med minsta möjliga påverkan på miljö, tillgänglighet och landskapsbild.
- Kulturlandskapets olika hävdformer samt viktiga kulturhistoriska lämningar vidmakthålls genom aktiva stödåtgärder.
- Tillgängligheten till området underlättas genom fortsatt och intensifierat underhåll av befintliga parkeringsplatser, stigsystem och andra besöksanläggningar. Anordningar för besökande allmänhet skall anpassas så att även människor med funktionshinder skall kunna nyttja dessa. Besökande tillhandahålls information om området. Reservatet hålls löpande i städad skick.
- Kontinuerlig tillsyn bedrivs i området genom förordnad naturvårdsvakt.
- Adekvat och långsiktig finansiering av skötseln ordnas. Avgifter bör prövas där det inte strider mot allemansrättsliga principer (t.ex. för bilparkering).
- Boende inom området involveras i områdets förvaltning.

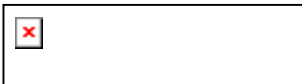
2. Allmän beskrivning

2.1 Administrativa data

Skyddsform:	Naturreservat
Naturvårdsförvaltare:	Västkuststiftelsen
Namn:	Naturreservatet Ramsvikslandet
Kommun:	Sotenäs
Socken:	Askum
Kartor:	Topografisk karta: 8A Lysekil NO Ekonomisk karta: 080 66, 080 76
Gräns:	Se skötselplanekarta, bilaga 1

Fastigheter och ägare: **Se bilaga 5**

Areal: Totalt: 1940 ha, varav ca 740 ha vatten

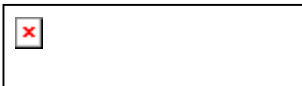

Marks lag: Betesmark
 Naturbetesmark
 Äng
 Utmark/Hed
 Myr
 Åker
 Skog (Ädellövskog, barrblandskog)

Natura 2000-naturtyper 8230: Pionjärvegetation på silikatrika bergytor
 1230: Vegetationsklädda havsklippor
 1140: Ler- och sandbottnar som blottas vid låg-
 vatten
 1170: Rev
 91D0: Skogsbevuxen myr
 1210: Annuell vegetation på driftvallar
 1220: Perenn vegetation på steniga stränder
 1330: Salta strandängar
 6410: Fuktängar med blåtåtel eller starr
 6230: Artrika stagg-gräsmarker på silikatsubstrat
 6210: Kalkgräsmarker (viktiga orkidélokaler)
 6430: Högörtängar
 6270: Artrika torra-friska låglandsgräsmarker av
 fennoskandisk typ
 4010: Nordatlantiska fukthedar med klockljung
 4030: Torra hedar (alla typer)

2.2 Topografi och läge

Ramsvikslandet utgör den västligaste delen av Sotenäset och var en halvö fram till 1930-talet, då den delvis sprängda och grävda Sotekanalen anlades. En svängbro förbinder idag ön med fastlandet. Reservatet omfattar även Tryggö med Tryggöskär, vilka inte har någon fast förbindelse, men Tryggö kan relativt lätt nås via vadvatten vid lågvatten. Sö-ö har heller ej någon landförbindelse utan kräver att besökare kommer med båt. Fastlandssidan utgör ett utomordentligt vackert blickfång från Sotekanalen. Reservatet är beläget i mellersta Bohuslän med ett exponerat läge utan en skyddande ytterskärgård. Ramsvikslandets karga och storslagna skönhet är karaktäristisk för ett landskap präglat av vind, hav och ett intensivt markutnyttjande. Högsta punkterna utgörs av Sote Bonde (58m) och Faxhälleberget (60m). Den flacka bergplatån avbryts dramatiskt av djupa insprängda klyftor, de flesta i nord-sydlig riktning, i vilka man brutit upp åkrar och ängar. Landskapet uppvisar en mosaik av vegetationstyper som är representativa för Bohusläns mellersta kustland. Området har en suboceanisk prägel och växtgeografiskt utgör Ramsvikslandet en brytningszon mellan Bohusläns nordliga och sydliga kustarter.

2.3 Geologi och hydrologi

Ramsvikslandet utmärks av de vidsträckta hållmarkerna på bohusgranit, en granit som är vackert röd i de sydvästra delarna och gråröd i övrigt. Rikligt med spår av inlandsisen kan ses i form av glaciala skulpturer såsom rundhällar, jättegrytor, isräfflor och skärtråg. Genom området, från norr till söder, sträcker sig en ca 30 m bred rombporfyrgång som återfinns längs kusten från Strömstads skärgård. I anslutning till rombporfyren uppträder också diabasgångar och framför allt på Tryggö och vid Haby bukt förekommer gnejsbrottstycken. De östra låga partierna av Ramsvikslandet är rikare på finsediment och här ligger huvuddelen av åkermarken.

2.4 Markanvändning

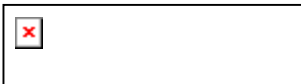
Ett av Ramsvikslandets största värden ligger i naturbetesmarkerna med sin rika hävdberoende flora och många arter som indikerar en långvarig hävd. Det tidigare intensiva markutnyttjandet ledde till ett mycket högt betestryck i utmarkerna. Idag hävdas marken på ett annat sätt, åkrarna har övergått till slåttermark eller vall, och därmed finns det gott om betesmark även på inägan. Dagens inriktning på djurtillväxten gör att utnyttjandegraden är betydligt lägre än tidigare. Fler djur krävs därmed idag för att uppnå ett betestryck så att de biologiska och hävdhistoriska värdena ska kunna bevaras.

Utmarkerna nyttjades tidigare till täktverksamhet av olika slag. Spår efter grustäkter kan ses på flera håll, de största på Myrmon och vid Haby. De är idag till största delen täckta av vegetation då de ej använts sedan 1940-talet.

Vattensamlingar och smådammar skvallrar om torvtäkt. Soteskogsmyn, Grevens myr och Ramnemyren finns markerade som samfälliga torvtäkter på Svältes skifteskarta från 1860. Bristen på ved i det skoglösa landskapet ledde till att även buskar och ris nyttjades som energikälla. Under 1900-talet planterades barrträd för att tjäna som bränsle och byggnadsmaterial. All täktverksamhet eller dränering av myrmarker är idag förbjuden, förutom på de i reservatsavtalet avsatta husbehovstäckerna.

2.5 Vegetation, flora och fauna

Landskapet uppvisar en mosaik av vegetationstyper som är representativa för Bohusläns mellersta kustland. Den omväxlande topografin och inslaget av kalk har givit förutsättningar för ett rikt växt- och djurliv. Odlingsmarkerna är ofta omgivna av en randvegetation av ädel- och hedlövskogar och till en mindre del av barrträd. De näringsfattiga hållmarkerna med inslag av ljung- och fukthedar avbryts av skalrika torrängar och kärr. Området har en suboceanisk prägel med arter som *klockljung*, *granspira* och *hedsäv*. Växtgeografiskt utgör Ramsvikslandet en brytningszon mellan Bohusläns nordliga och sydliga kustarter. Markerna betas till större delen och utgör ett av länets allra vackraste exempel på hävdade utmarker. Här finner vi en hög arttäthet och många sällsynta, hävdberoende växter. Flera av Ramsvikslandets och Rörviks flats marker är högt klassade i ängs- och hagmarksinvent-

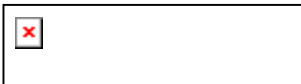
teringen (storområde klass 1, Hultengren & Olvmo, 1990). Mindre partier av ädellövskog återfinns i lövskogsinventeringen (Bergqvist & Artursson, 1991).

Havsstrandängarna och de grunda vikarna i reservatets södra delar, på Nötö och runt Långetångskilen, är välbesökta rast- och häckningsplatser för vadarfåglar. Dessa ligger på sandigt finjordsunderlag medan havsstränderna i övrigt i huvudsak utgörs av klipp- och klapperstränder.

En välgjord och detaljerad kärlväxtflora över Sotenäs kommun finns publicerad och Sotenäsets mossflora av samma författare utgavs 1998 (Bergqvist & Blomgren, 1994 och 1998).

Vegetationstyperna i området har redovisats tidigare av Gillner (1963) och i den tidigare skötselplanen av Olsson, (1976).

Art	Kategori	Växtplats
<i>Alyssum alyssoides</i> , Grådådra	VU	Öst om Örnökullen
<i>Anagallis minima</i> , Knutört	VU	Grosshamn, Myrmon
<i>Asperugo procumbens</i> , Paddfot	NT	Grosshamn
<i>Atriplex laciniata</i> , Sandmålla	EN	Tryggö, Haby, Grosshamn
<i>Carex maritima</i> , Bågstarr	EN	Myrmon, Tryggö
<i>Carex paleacea</i> , Strandstarr	NT	Sote Bonde, Tryggö
<i>Deschampsia setacea</i> , Sjötåtel	VU	Grosshamn
<i>Euphrasia micrantha</i> , Ljungögontröst	VU	Myrmon, Tryggö
<i>Gentianaella campestris ssp baltica</i> , Kustgentiana	EN	Dammbacken, Myrmon, Faxhäll mossen, Tryggö
<i>Gentianaella campestris ssp campestris</i> , Fältgentiana	VU	Myrmon
<i>Glaucium flavum</i> , Strandvallmo	NT	Dammbacken, Tryggö
<i>Halimione/Atriplex portulacoides</i> , Portlakmålla	CR	Grosshamn
<i>Lythrum portula</i> , Rödlånke	NT	Grosshamn
<i>Pedicularis sylvatica</i> , Granspira	NT	allmän
<i>Pilularia globulifera</i> , Klotgräs	VU	Grosshamn, Sote Huvud-Fykan
<i>Rosa pimpinellifolia</i> , Pimpinellros	RE	Faxhällan, Kastet, Soteskogsmýren (odlad form!)
<i>Radiola linoides</i> , Dvärglin	VU	Grosshamn, Myrmon, Haby
<i>Sedum anglicum</i> , Engelsk fetknopp	NT	Haby, Långetångskilen, Nötö
<i>Sorbus norvegica</i> , Norskoxxel	EN	Väst om Örnökullen
<i>Festuca altissima</i> , Skogssvingel	NT	Norra Ramsvik
<i>Taxus baccata</i> , Idegran	NT	Grosshamn, Katteklåvan
<i>Entosthodon obtusus</i> , Hedkoppmossa	VU	Bredmyren
<i>Leptogium corniculatum</i> , Strutskinlav	NT	Slottet
<i>Lophozia capitata</i> , Strandflikmossa	NT	Myrmon
<i>Orthotrichum pulchellum</i> , Röd tandad hättmossa	NT	Faxhällan, Fykan
<i>Scapania gracilis</i> , Blocksapania	VU	Faxhällan
<i>Degelia plumbea</i> , Blylav	VU	Landsvägen
<i>Vertigo angustior</i> , Smalgrynssnäck	Natura 2000 art 1014	
<i>Leptogium gelatinosum</i> , Flikig skinnlav		Dammbacken, Fykan,

		Haby
<i>Arctium nemorosum</i> , Lundkardborre		Kastet
<i>Beta vulgaris ssp maritima</i> , Strandbeta		Grosshamn, Hällingdalen, Trollvik, Tryggö Tryggöskär
<i>Carex paniculata</i> , Vippstarr		Soteskogsmynnen
<i>Dryopteris cristata</i> , Granbräken		Fykan, Tryggö
<i>Epipactis helleborine</i> , Skogsknipprot		Norra Ramsvik
<i>Geranium pratense</i> , Ängsnäva		Fykan
<i>Gentianella amarella</i> , Ängsgentiana		Dammbacken, Haby, Myrmon
<i>Hornungia petraea</i> , Stenkrassing		Dammbacken, Haby, Nötö, Soteskogsmynnen Yttre Stenbågen, Myrmon
<i>Luzula multiflora ssp congesta</i> , Hedfryle		Sote Bonde
<i>Rhodiola rosea</i> , Rosenrot		Grosshamn
<i>Rosa majalis</i> , Kanelros		Fykan, Intaget
<i>Rubus pruinosis</i> , Hallonbjörnbär		Norra Ramsvik, vid sommarsstuga
<i>Sorbus rupicola</i> , Klippoxel		Fykan
<i>Thelycrania sanguinea</i> , Skogskornell		Tryggö
<i>Viola rupestris</i> , Sandviol		Dammbacken, Haby, Soteskogsmynnen
<i>Barbilophozia atlantica</i> , Västlig lummer- mossa		Myrmon
<i>Douinia ovata</i> , Vaxmossa		4 lokaler inom reservatet
<i>Palustriella commutata</i> , Kamtuffmossa		Hällingdalen
<i>Palustriella falcata</i> , Klotuffmossa		Hällingdalen
<i>Rhizomnium pseudopuctatum</i> , Filtrundmos- sa		Soteskogsmynnen
<i>Riccardia incurvata</i> , Rännbålsmossa		Myrmon, Haby

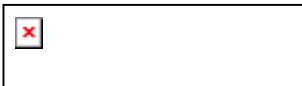
Tabell 1. Hotkategori anges för rödlistade arter (ArtDatabanken 2000): (RE) Försvunnen; (CR) Akut hotad; (EN) Starkt hotad; (VU) Sårbar; (NT) Missgynnad; (DD) Kunskapsbrist (Gärdenfors mfl. 2000). Signalartsvärde anges för signalarter: (S1) Mindre bra; (S2) Bra; (S3) Mycket bra (Skogsstyrelsen 1995). Arter i habitatdirektivet och fågeldirektivet (EU).

2.6 Kulturhistoriska bevarandevärden

Det småskaliga odlingslandskapet med välbevarade stengårdsgårdar, stigar, system av åker och äng och utbetesmark i hällmarkshedarna bidrar högst väsentligt till Ramsvikslandets stora värde ur landskaps-estetisk och kulturhistorisk synpunkt. En stor del av Ramsvikslandet har sedan århundraden nyttjats som utmarker. Flera av dessa gårdar är numera skilda från området genom Sotenkanalen. Två gårdar i norra delen av reservatet, Ramsviks Framgård och Ramsviks Övergård och Nedergård har både inägor och utmarker inom reservatet.

Nedergården bestod tidigare av två gårdar, vilka fram till slutet av 1800-talet var kopralsboställe för Sotenäs kompani. De togs då över av bröderna Pehrsson, och finns än idag i släktens ägo, sedan länge sammanslagna till en gård. Brist på skyddade vikar och utlastningsplatser kan ha bidragit till att det västliga partiet av reservatet har undgått en exploatering under stenhuggeriepoken.

I Fykan ligger tre välbevarade, kulturhistoriskt värdefulla byggnader av typen västsvenskt dubbelhus.

Arkeologiska fynd från utgrävningarna i samband med Sotekanalens byggande visar att området var bebott av människor redan för 2000 år sedan (Kullbratt, 1996). En stor del av området låg då under havsytan, nedtyngt av inlandsisen. Enligt Borglund låg havsytan ca 15 m över dagens nivå 500 år f. Kr. (1995). Först vid slutet av järnåldern var öarna i området sammanbundna till en sammanhängande landmassa lik dagens.

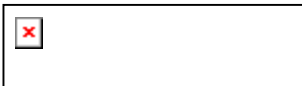
På Tryggö ligger Kung Tryggves grav, ett 3 m högt och ca 20 m i diameter stort stenröse, troligen från bronsåldern (1500-500 f. Kr). Vid en undersökning 1923 påträffades i rösets mitt en 2 m lång gravkista byggd av flata stenar. I reservatet finns också stenåldersboplatser, en hållkista, flera rösen samt tomtningar, de senare är säsongsmässiga boplatser för fiske.

På flera håll syns rester av gamla husgrunder efter torp- eller backstugebebyggelse där människor som saknade egen jord levde. Det var personer som av olika anledningar bosatt sig utanför samhället. De flesta torpen på den södra delen av Ramsvikslandet härrör från sekelskiftet, efter sillperiodens upphörande, och beboddes under en kortare period. De finns ej markerade på skifteskartor från slutet av 1800-talet och var redan övergivna då de ekonomiska kartorna togs fram på 1930-talet. På skifteskartan från 1895 över den i norr liggande Ramsviks Över- och Nedergård finns flera torp utmärkta. På 1920-talet lämnade den sista torparen ägorna. Han hade varit bosatt i Kastet. I hela området finns vackra stengärdsgårdar, vilka ofta är av den bräckliga typen där den röda bohusgraniten bildar maskorna i ett gracilt spetsmönster.

2.7 Friluftsliv

Ramsvikslandet har stora värden för såväl den naturintresserade som den solande och badande besökaren. Det är också ett populärt område för sportfiskare, botanister och fågelskådare. Som strövområde bjuder området på vackra vidsträckta vyer, spännande klättring och frisk luft. Beräkningar har uppskattat att ca 100 000 personer årligen besöker reservatet, såväl bil- som båtburna. Området är flitigast besökt under sommaren. Under denna period är det mera slittåligt än på senhösten då vegetationstäcket blir känsligare för tramp. I områdets närhet finns stuguthyrning och campingplats. Det finns fyra större iordningställda parkeringsplatser utspridda i reservatet och ett flertal toaletter och soptunnor för besökarnas bekvämlighet. Dessa redovisas i skötselplanekartan.

För fritidsbåtarna finns vid Tryggöskär en av Kryssarklubben rekommenderad naturhamn och Sotenkanalen erbjuder en skyddad båtled för alla fritidsbåtar som sommartid tar sig upp och ner längs Bohuskusten.

2.8 Bebyggelse och anläggningar

Bebyggelsen är koncentrerad till Ramsvikslandets östra och norra delar men hela området är sparsamt bebyggt. Vid Södra Koholmen finns en campingplats, Ramsviks camping som både har husvagnscamping och stuguthyrning. På Ramsviks Övergård bedrivs också stuguthyrning men här i en gårdsmiljö. Solviks camping ligger på fastlandet vid Rörviks flat och har i reservatet en iordningställd badplats, främst för att tillgodose campinggästernas behov, men denna badplats nyttjas även av andra.

3 Mark och vegetationsvård

3.1 Övergripande mål

Det övergripande målet med mark- och vegetationsvård är att uppnå syftet med reservatsbildningen. Detta skall nås genom att man följer de generella riktlinjer som anges nedan samt de detaljerade skötselåtgärder som anges under respektive skötselområde.

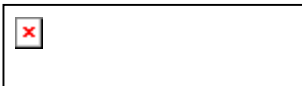
3.2 Generella riktlinjer och åtgärder

Inägolandskap

Inägorna ska brukas så att området behåller sin karaktär av ett traditionellt bohuslänskt odlingslandskap. Dvs. de ytor som brukats sedan århundraden ska hållas öppna. Dessa motsvaras i stort sett av de hävdade områdena på ekonomiska kartan från 1936, även om förhållandet mellan åker och äng förändrats under tidens gång. Gamla skifteskartor från 1754 till 1895 speglar markanvändningens historiska utveckling där en stor del av ängsmarkerna övergått till åker eller vallodling. Det största värdet ligger idag i landskapets skönhet och historiska representativitet, då markerna på sina håll är gödselpåverkade. På sikt kan skiften som Moarna utvecklas till fina slätter- eller betesmarker. Slätterängen i Fykan liksom randskogarna av ädellöv utgör områden med en värdefull vegetation. I huvudsak bör den historiska hävdregimen styra val av markutnyttjande.

Den karga naturen påminner ännu om kustlandskapets historia med ett intensivt markutnyttjande där varje ljungtuva sågs som en resurs. I dagsläget är målet dock inte att återskapa det helt "skallota" landskapet, utan att ge en bild av det gamla odlingslandskapet och samtidigt bevara en mosaik av miljöer där man låter det öppna landskapet och välbetade markerna omges av brynmiljöer med ett artrikt buskskikt, vilket dramatiskt ökar den biologiska mångfalden vad gäller insekter och fåglar.

Åkermark inkl betes- och slättervall skall brukas för vall- och spannmålsodling, om möjligt med växelbruk, alternativt som slätterängar. Om brukaren vill bryta ängsmarker som tidigare brukats som åker möter detta inget hinder såvida inte en betes- eller slättergynnad flora utvecklats som t ex på Fykans slätterängar. På de odlingsmarker i re-

servatet där jorden hävdats som åker under en kortare tid i början av 1900-talet och där marken är mager och kalkrik finns förutsättningar för att återfå en hävdgynnad flora. Då andelen ängsmark i landet idag är liten utgör i vissa fall gamla åkrar som övergår till ängsmark skyddsvärda biotoper. Artrika gamla slåttervallar på f d åker ska därmed skötas så att dess flora förstärks enligt Naturvårdsverkets mål i "Aktionsplan för biologisk mångfald" (1995).

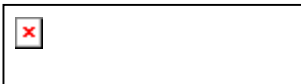
Ängsmark. En slåtteräng med många slåtterhävdade arter återfinns i Fykan. Hävdhistoriskt är den en slåtteräng, som dock varit bruten som åker under en kortare period på 1900-talet. Slåttermarker får inte gödslas, brytas, besprutas eller frösås. Slåttern skall ske tidigast den 15 juli, anledningen är att de slåttergynnade växterna skall ha hunnit blomma och satt frukt. Om försommaren varit kall och växtligheten inte hunnit sätta frukt skall man vänta med slåttern. Slåttern skall utföras med skärande redskap. Efter att höet har fått fröa av sig samlas det ihop och förs bort. Om avsättning för höet saknas kan det komposteras eller brännas på annan plats. För samtliga slåttermarker gäller att efterbete med nötkreatur och hästar är att föredra.

Utmarker

Utmarkerna ska hävdas enligt områdets tradition. Ett av Ramsvikslandets största värden ligger i naturbetesmarkerna med sin rika hävdberoende flora och många arter som indikerar en långvarig hävd. Det tidigare intensiva markutnyttjandet ledde till ett mycket högt betestryck i utmarkerna. Idag hävdas marken på ett annat sätt, åkrarna har övergått till slåttermark eller vall, och därmed finns det gott om betesmark även på inägan. Dagens inriktning på djurtillväxten gör att utnyttjandegraden är betydligt lägre än tidigare. Fler djur krävs därmed idag för att uppnå ett betestryck så att de biologiska och hävdhistoriska värdena ska kunna bevaras.

Naturbetesmarker utgör ett successionsstadium som snabbt övergår i en igenväxningsfas om de inte hävdas. Hela utmarksområdet bör därför betas. En bevarandeariktad betning krävs i områden på sedimentunderlag med risk för igenväxning och på särskilt värdefulla marker. Betestrycket skall anpassas så att en kortsnaggad grässvål erhålls på ytor med finjordsunderlag. Ris ska uppvisa betespåverkan och förnabildningen vara ringa. Sly hålls efter regelbundet. Återkommande röjningar av brynen krävs så att ett successionsstadium i dessa upprätthålls (se stycket om brynmiljöer). Hävden av kulturmarkerna ska baseras på djurhållning med nötboskap, får och om möjligt även häst. Får- och hästbete kan vara tillfyllest på Tryggö och Söö, men om det är praktiskt möjligt är nötkreatur och hästar att föredra. Södra delen av Långeltångskilen och Nötö var hävdbefriade referensområden i förra skötselplanen, avsedda för studier av igenväxning. Då både djur- och växtliv lidit skada av detta har betet återupptagits på dessa ytor.

Övriga områden

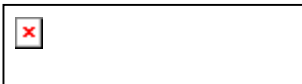
Gårdsgårdar, diken och vägrenar. Stengårdsgårdar ska restaureras och underhållas och stängslingen ses över. Diken, vägkanter och åkerrenar ska slås med skärande redskap i slutet av juli. Materialet ska samlas ihop och föras bort efter att det fått fröa av sig. Vägen mellan Haby parkeringsplats och Nötö har artrika vägkanter vilka bör prioriteras. Slåtterenarna vid Fykan skall också prioriteras. Diken ska rensas försiktigt och manuellt, speciellt på slätter- och betesmark. Om de behöver rensas skall det ske på hösten för att inte skada grod- och kräldjur.

Skog. Skogsbestånd förekommer endast i blygsam omfattning på Ramsvikslandet och består främst av randskogar kring odlingsmarkerna. Sedan reservatet bildades har ingen nyplantering av barrträd skett, då de ur växtgeografisk synpunkt inte hör hemma i området. Målet är att barrträden, då de är avverkningsmogna, successivt ersätts av spontan lövskog. Markägaren på Ramsviks Över- och Nedergård har haft höga ambitioner att ta bort *gran* och *tall* på sina marker och stora delar av de gamla planteringarna i den centrala delen av reservatet är därför avverkade. Det finns ett större sammanhängande område med barrträd på Ödby fastighet i centrum av reservatet samt i de norra delarna av reservatet.

Den för området naturliga skogen torde vara ekskog med inblandning av *rönn*, *björk*, *asp* och *hassel*. Ädellövskog är utvecklad på näringsrikt, skalbemängt underlag. Den förekommer fläckvis på de sedimentrika flacka partierna längs med Sotenkanalen och i södra kanten av Moarna (klass 2, ädellövskogsinventeringen, Bergqvist & Artursson, 1991). Små ytor av sumpskog finns i området i östra kanten av Intaget och vid Faxhällan. Enstaka stora *ekar* bör röjas fria då de utgör ljusa och solvarma småbiotoper med ett rikt insektsliv och många, ofta hotade lavararter. Tillgång på död ved är viktig för många insekter. Lågor och torrakor bör lämnas. Vedhögar kan ligga kvar på lämpliga, undanskymda ställen efter röjning.

Brynmiljöer. Skog med välutvecklade bryn i anslutning till öppen mark utgör oerhört artrika biotoper. Brynlevande insekter påverkar ängsväxternas korsbefruktnings och frösättning och därmed växternas möjligheter att långsiktigt föryngra sig i livskraftiga populationer. För att bevara och utveckla ett rikt insekts- och fågelliv ska mjuka brynmiljöer skapas/lämnas i anslutning till åkermarkerna och slätterängarna (Appelqvist & Bengtsson, 1995). De bör kantas av högrötsängar. Då bryn är successionssamhällen måste de röjas så att de inte växer igen till skog med en minskning av arttätheten och i en senare fas även artantalet som följd. Idag finns vackra och välutvecklade bryn i Fykan och på Tryggö. Vid skötsel av bryn är det viktigt att tänka på att:

- brynen röjs sektionvis så att kontinuiteten upprätthålls. Man låter buskarna växa ut och skär in dem i parceller så att de bildar ett böljande landskap där alla ytor blir genomgallrade ca vart 10:e år. En

slingrande gränsyta skapar också fickor med varmt klimat under en stor del av dygnet och brynets sammanlagda längd ökar.

- om möjligt skapa ett artrikt busk- och trädskikt med många olika blommande vedväxter för att pollentillgången ska bli jämn genom hela sommaren (*viden, slån, vildapel, hagtorn, rönnbär, oxel, nypon* och *björnbär*)
- gynna buskar och träd med bär då de är viktiga födokällor för fågel
- högrötsängen slås i parceller, det vill säga man slår inte hela högrötsängen vid ett och samma tillfälle men den yta som slås skall slås igen vart tredje till fjärde år. På så sätt kommer de arter som är beroende av högrötsängen att ha tillflyktsorter samtidigt som man förhindrar att ett buskskikt utvecklas på bekostnad av högrötsängen.

3.2 Beskrivning av skötselområden

Skötselområde 1 Söö

Naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Hällmark, öppen utmark	Klippvegetation på silikatrika bergssluttningar, habitat 8220 Pionjärvegetation på silikatrika bergstopp, habitat 8230

Areal: 19 ha

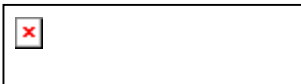
Beskrivning: Söö är belägen mellan norra Ramsvikslandet och Hunnebostrand. Det prioriterade skötselområdet utgjordes tidigare av välbetade gräsbackar och slänter på svallad moränmark. Runt om dessa gräsmarker finns kala, lite kuperade hällmarker. Det glesa buskskiktet domineras av en, rönn och björnbär.

På Söö finns en bronsåldersgrav i form av ett stort röse. Andra kulturhistoriskt intressanta lämningar härör från 1700-talet i form av spår från ett tranekokeri. På sydspetsen, utmed vattnet kan man fortfarande se fundamenten till kittlarna som åtta runda, kallmurade kar. Längre upp i berget ligger grunder efter två byggnader med en smal, stensködd väg emellan. I närheten finns också spår efter en gammal torvtäkt. Torven användes för tranekokeriernas stora bränslebehov.

Skötselmål: Området skall vara en öppen, hävdad betad utmark. De kulturhistoriska lämningarna skall vara väl synliga.

Kvalitetsmål: På Söös utmarker syftar skötselplanen för den naturliga betesmarken till

- **att** genom betesdrift bevara de arter som är representativa för välhävdade växtsamhällen i bohuslänska kustlandskapets naturbetesmarker såsom *bockrot, darrgräs, kattfot, knägräs, liten blåklocka,*

rödclint, vildlin och ängsvädd så att de långsiktigt kan föryngra sig i livskraftiga populationer.

Underhållsåtgärder: Betesdrift, strandstädning och vid behov framröjning av de kulturhistoriska lämningarna.

Engångsåtgärder: Uppsättning av informationsskylt på Sö-ös södra udde. Skylten skall beskriva de naturvärden och de kulturhistoriska lämningar som finns på ön.

Skötselområde 2 Norra Ramsvik

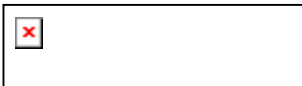
Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Hällmark	Klippvegetation på silikatrika bergssluttningar, habitat 8220 Pionjärvegetation på silikatrika bergstyggar, habitat 8230
Planterad barrblandskog	
Strandäng	Perenn vegetation på steniga stränder, habitat 1220
Ljunghed	Torra hedar 4030

Areal: 209 ha

Beskrivning: Den nordöstra delen av Ramsvik är det område inom reservatet där man finner den största koncentrationen av bebyggelse. Här finns möjlighet för de besökande till reservatet att hyra rum, stugor samt att övernatta med tält eller husvagn. Det finns väl utmärkta stigar av varierande svårighetsgrad. Stora delar består av hällmarker men i de centrala delarna av skötselområdet finner man, där jordmånen är något djupare, ett relativt stort område med planterad barrskog, med inslag av ung rönn och även lite ek. I den ekonomiska kartan från 1934 är området beskrivet som skogsproduktiv mark, sidländ (dvs fuktig). Under den första halvan av 1900-talet genomfördes stora satsningar på barrskogsplanteringar i Göteborgs- och Bohus län. Barnen fick ledigt från skolan för att vara ute och plantera i den då ganska trädfattiga naturen. För många symboliserar dessa barrplanteringar en slags självständighet och ett mått på förutseende då dessa skogar skulle se till att man hade både ved och virke för framtiden. Tallen kan i stora delar ses som naturlig i dessa områden men granen bör tas bort. Tidigare har området betats och man kan se spår av detta på granskogen där ett flertal av granarna har toppskador.

De största värdena i detta skötselområde ligger dels i landskapsbilden, dels i de geologiska värdena. Här finns jättegrytor, klapperstensområden och djupa klåvor. Den samlade bebyggelsen i nordost står i kontrast med de oexploaterade hällmarkerna i väst.

Vägverket har genomfört vissa åtgärder för att förbättra vattenkvaliteten i den tidigare, av vägen, dämda viken. En öppning har gjorts i vägbanken vilket har ökat vattencirkulationen. Åtgärderna var en del i att minska de problem med lukt som under vissa tider drabbade området. Arbetet med att

ansluta fastigheterna till det kommunala vatten- och avloppsnätet kommer säkerligen ytterligare förbättra vattenkvaliteten.

Havsviken öster om vägbanken skall ej tillåtas växa igen.

Söder om stigen ner till Tångevik finns en vindskyddad eldningsplats där de boende inom området eldar ris och löv. Den får även fortsättningsvis användas som eldningsplats men den är inte avsedd att fungera som tippningsplats för diverse sopor och trädgårdsavfall. Detsamma gäller för den eldningsplats som finns vid stenbryggan på norra Ramsvik och den söder om fastigheten Ramsvik 3:35.

Skötsel mål: Området skall vara ett mosaikartat landskap med hållmarker och skogspartier. Skogen skall helst vara lövträdsdominerad om det är markägarens vilja. Om det finns möjlighet att beta området skall skötselplanen inte hindra det.

Kvalitetsmål: För de idag barrskogsbevuxna områdena i skötselområdets centrala delar om ca 12 ha syftar skötselplanen att, när barrskogen är avverkningsmogen och avverkad gynna de för Ramsvikslandet mer spontant uppkomna trädarterna såsom asp, björk och ek men även tallen kan i viss mån få finnas inom skötselområdet om markägaren själv vill. Skogen är ej intrångsersatt.

För övriga delar av området är målet att det skall vara öppet hållmarkslandskap.

Strandängen vid Tångevik skall vara öppen.

De geologiska värdena i form av bl.a. jättegrytor och klapperstensområden skall vara väl synliga i landskapet.

Engångsåtgärder: Barrträden, framförallt granen, tas ner i samråd med markägaren när denne så önskar. För att förhindra ett alltför stort uppslag av sly kan skogen med fördel tas ner i etapper.

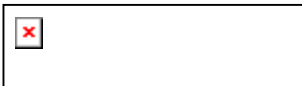
Underhållsåtgärder: När skogen är avverkad skall plantor från den fröbank som granen lämnat efter sig röjas bort till förmån för lövträden.

Klapperstensområdena skall röjas fram. Ljungheden skall brännas med tio års intervall. Intervallet kan minskas eller ökas med några år. Täta buskage av bland annat en och slån skall glesas ut. Stengärdsgårdar skall röjas fram. Stigar skall underhållas och stränderna skall städas.

Skötselområde 3

Grosshamn

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Öppen utmark, hållmark	Pionjärvegetation på silikatrika bergytter, habitat 8230 Vegetationsklädda havsklippor
Havsstrandäng	Salta strandängar, habitat 1330
Ljunghed	Nordatlantiska fukthedar med klocklång 4010 Torra hedar 4030
Sjö	

Areal: 91ha

Beskrivning: Utmark om ca 90 ha i de nordvästra delarna av reservatet belägen vid **Grosshamn**. I Grosshamn ligger ett flertal tomtningar. Området ägdes tidigare av militären och användes som skjutfält. De byggnader som finns i området har, med hjälp av Bohusläns museum och Sotenäs Produktionsskola, renoverats och åter fått en sådan utformning att de smälter väl in i landskapsbilden. Det prioriterade skötselområdet ligger alldeles intill havet vid huset på Grosshamn. Området har karaktär av öppet utmarksbete men har tidigare troligen varit inägomark och bör därför idag betraktas vara öppen hagmark. Området är både artrikt och varierat. En damm inom området hyser den hotade arten klotgräs.

De sankta partierna vid Dammen har röjts under våren 2003 och skall hållas öppna fortsättningsvis med hjälp av ett ökat betestryck.

Skötsel mål: Området skall vara en hävdad, öppen betesmark

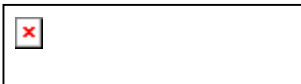
Kvalitetsmål: Inom naturbetesmarken i Grosshamn syftar skötselplanen till

- **att** bevara ca 90 ha naturbetesmark med minst 8 ha annan öppen utmark och havsstrandäng så att arter representativa för välhåvdade växtsamhällen i Bohuslän långsiktigt kan förnygra sig i livskraftiga populationer såsom *tofsvipa*, *enkelbeckasin*, *sånglärka*, *dvärgarun*, *gullviva*, *jungfru Marie nycklar*, *kattfot*, *loppstarr*, *rödsäv*, *slankstarr*, *strandrödtoppa*, *sumpgentiana*, *tätört* och *ängsskallra*.
- **att** hävdberoende växter som är hotade eller sällsynta i landet genom betesdriften ska beredas möjlighet att fortleva i livskraftiga populationer såsom *kustgentiana* (starkt hotade) och *granspira*, *knutört*, *paddfot*, och *sjötåtel* (missgynnade).
- **att** övriga rödlistade arter såsom *portlakmålla* (akut hotad); *sandmålla* (starkt hotad), *klotgräs* (sårbar); *strandbeta*, *idegran* (missgynnade); *dvärglin* (sårbar); *knutört* (missgynnad); *rödlänke* (missgynnad) och *rosenrot* kan beredas möjlighet att långsiktigt kunna förnygra sig i livskraftiga populationer.

Engångsåtgärder: Vägen ut till huset vid Grosshamn är avstängd av en bom. Möjligheter skall ges till funktionshindrade att köra med bil ända ut till Grosshamn.

Strax innan bommen skall en mindre parkeringsplats anläggas. Förvaltaren av området ser att det är ett problem med parkerade bilar på vägen och vill på detta sätt samla de bilar som är på väg till Grosshamn på en parkeringsplats. Brygga och badplats skall anläggas vid Grosshamn. Bryggan är till för förvaltaren och besökare till Ramsvikslandet. Om det skulle visa sig att en badplats inte är lämplig att förlägga till Grosshamn får förvaltaren utse en bättre lämpad plats inom reservatet.

Underhållsåtgärder: Området hävdas med bevarandeinriktad betesdrift. Röjning av sly, ris och rator. Ljungheden kan brännas med sex års intervall. Intervallet kan ändras beroende på betestryck mm. Stengärdsgårdar skall röjas fram. Strandstädning.

Skötselområde 4

Myrmon

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Öppen utmark, hållmark	Pionjärvegetation på silikatrika bergytter, habitat 8230
Ljunghed	Torra hedar 4030 Nordatlantiska fuktthedar med klocklång 4010

Areal: 25 ha

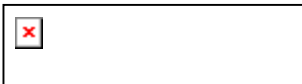
Beskrivning: Naturbetesmarkerna utgörs av en mosaik av hållmarker och gräsmarker där ängspartier med en rik flora av betesgynnade och sällsynta arter varvas med fuktthedar och torrare ljunghed- och mjölonhedar. I de centrala delarna av Myrmon ligger en övergiven grustäkt. Denna har inte använts sedan 1940-talet och såren är till största delen läkta. Marken har använts som utmark för bete sedan århundraden tillbaka. Betetrycket har de senaste åren varit för lågt och området har vuxit igen i vissa delar. År 1997 utfördes en omfattande röjning av tall- och björksly på Myrmon och området längs med vägen mot Fykan. Detta område är åter på väg att växa igen av björk, asp och björnbär.

Skötsel mål: Området skall vara en hävdad, öppen betes- eller slåttermark

Kvalitetsmål: Inom naturbetesmarken på Myrmon syftar skötselplanen till

- **att** bevara ca 25 ha naturbetesmark med minst 10 ha annan öppen utmark så att arter representativa för välhållade växtsamhällen i Bohuslän långsiktigt kan förny sig i livskraftiga populationer såsom *tofsvipa*, *enkelbeckasin*, *sånglärka*, *dvärgarun*, *dvärglin*(sårbar), *gullviva*, *jungfru Marie nycklar*, *kattfot*, *loppstarr*, *rödsäv*, *slankstarr*, *sumpgentiana*, *tätört* och *ängsskallra*.
- **att** hävdberoende växter som är hotade eller sällsynta i landet genom betesdriften ska beredas möjlighet att fortleva i livskraftiga populationer såsom *granspira*, *knutört*, *stenkrassing*, *kustgentiana*, *fältgentiana*, och *ängsgentiana* (hänsynskrävande, hotkategori 4).
- **att** övriga rödlistade arter såsom; och *strandflikmossa* (sällsynt, hotkategori 3) *långögontröst* (sårbar) samt *rännbålmossa* och västlig *lumermossa* (naturvärde) kan beredas möjlighet att långsiktigt kunna förny sig i livskraftiga populationer.

Underhållsåtgärder: Området hävdas med bevarandeariktad betesdrift. Röjning av sly, ris och rator. Ljungheden kan brännas med sex års intervall. Intervallet kan ändras beroende på betetryck mm. Stengårdsgårdar skall röjas fram.

Skötselområde 5

Åkermarken

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Åkermark	

Areal: 2,5 ha

Beskrivning: Området består av åkermark i närheten av gårdsbebyggelsen.

Skötselmål: En brukad allmogeåker med åkerogräs som t.ex. blåklint, kornvallmo och klätt. Växtföljden kan exempelvis vara träda, råg, vall (klöver och timotej), vall, vall, korn, och havre.

Kvalitetsmål: Skötselområdet skall utgöras av en allmogeåker. Åkerogräs skall sås in. Stengärdsgårdar skall vara väl synliga.

Underhållsåtgärder: Åkerbruk, selektiv röjning vid bryn och stengärdsgårdar.

Skötselområde 6

Kalvhagen

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Blandlövhage	Artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fenoskandisk typ, habitat 6270

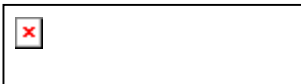
Areal: 3 ha

Beskrivning: **Kalvhagen** är hävdhistoriskt en gammal hage, första gången dokumenterad på skifteskarta från 1750-talet. Betesmark på inägor är ofta f d ängar med undantag just för kalvhagar. De spridda träddungarna och ädellövfragmentet bör bevaras och vårdas. De enstaka vidkroniga ekarna utgör soliga och viktiga småbiotoper för lavar och insekter. Inom området finns vackra stengärdsgårdar. En stenåldersboplats har legat i området. I södra kanten återfinns också en rest sten.

Skötselmål: En hävdad hagmark med enstaka vidkroniga ekar och träddungar.

Kvalitetsmål: Inom Kalvhagens öppna hagmark syftar skötselplanen till:

- **att** bevara den hävdhistoriskt gamla hagmarken om 3 ha med arter som gråfibbla, mandelblom, mjuknäva, rödklint och stånds.

- att bevara och vårda 0,5 ha ädellövskog och enstaka solbelysta ekar så att insekter och kryptogamer som är beroende av dessa miljöer kan fortleva i livskraftiga populationer.

Underhållsåtgärder: Bete. Rövning av sly runt ekar samt på öppna partier. Enstaka nya ekar skall tillåtas etablera sig för att säkra kontinuiteten. Sten-
gårdsgårdar skall röjas fram.

Skötselområde 7

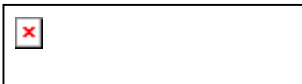
Kastet, Bredmyren mfl

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Åkermark inkl betes- och slåttervall	Artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fen- noskandisk typ, 6270 Kalkgräsmarker (viktiga orkidélokaler), 6210 Högörtängar, 6430
Hällmark	Pionjärvegetation på silikatrika bergytter, 8230
Ädellövskog	
Bryn och randlövmosaiker	
Strandäng	Salta strandängar, 1330

Areal: 117 ha

Beskrivning: Området består av inägor med gamla åkermarker insprängda som gröna smycken i de vidsträckta hällmarkerna, de flesta omgivna av randskogar. Brukningsytorna ligger på Ramsviksgårdarnas marker i **Kastet, Bredmyren, Bredklåvan, Intaget, Moarna, norra Myrmon och utmed Sotenkanalen**. Sedan 1970-talet har jordbruket på Ramsviks Neder- och Övergård huvudsakligen baserats på djurhållning. Idag nyttjas odlingsmarkerna för slåtter och bete. Bredklåvans gamla åkermark har varit bevuxen med granskog fram till 1990-talet då skogen avverkades. Granplanteringen väster om Moarna togs ned 1997. Denna låg på en kalkrik torräng och planterades någon gång i slutet av 1950-talet (Gillner, 1963). Hävdhistoriskt utgör kalktorrängen en betesmark och målet är att området ska utvecklas till en lövträdsbevuxen hagmark. Randskogen av barrträd runt Bredmyren kommer enligt markägaren successivt att ersättas av spontan lövskog. De nordöstra partierna av den togs ned under 1980-talet. Förutsättningarna är goda för att en fin slåttermark ska utvecklas på de gamla åkrarna på Moarna. Floran är rik i de västra och östliga delarna av detta skifte, vilka har nyttjats som betesmarker fram till mitten av 1900-talet. De ligger i anslutning till ett område som varit bevuxen av en granskog som avverkades under 1997. Spår efter stenåldersboplatser på Myrmon och i den västra delen av Moarna finns karterade. På den östra sidan om vägen finns en hävdad strandäng längs med Sotenkanalen.

Det finns en intressant fuktäng söder om vägen, mitt emot vägen till Myrmon med *Jungfru Marie nycklar*, *nattviol* och *granspira* i stora mängder. De regionalt hotade växtarterna *kanelros* och *lundkardborre* återfinns i området, den förstnämnda intill bergskanten mellan Intaget och Bredklåvan och den senare bland askarna på den östra sidan av Kastet. Den rödlistade *blyla-*

ven växer på en askstam vid landsvägen utmed Sotenkanalen. På Bredmyren, nära vägen till Fykan, förekommer *hedkoppmossa*.

Skötsel mål: Ett välhävdat betes- och odlingslandskap

Kvalitetsmål: För inägorna på Ramsviksgårdarnas marker och längs med Sotenkanalen norr om bron syftar skötselplanen till

- **att** odlingsmarkerna om sammanlagt 24 ha ska brukas årligen som åker, äng eller betesmark
- **att** randskogarna som omger inägorna bevaras och att den öppna ängen kantas av högrötsängar med *backsmörblomma*, *blodnäva*, *krissla* och *ängsnäva*, vilka övergår i buskiga bryn som föryngras i perioder om ca 10-15 år.
- **att** ädellövskogsfragmenten om 3,5 ha inom skötselområdet vårdas och bevaras så att djur och växter som är knutna till dessa miljöer kan föryngra sig i livskraftiga populationer och att de arter som är sällsynta för landet eller länet ges möjlighet att få fortleva i livskraftiga populationer såsom *blylav* och *hedkoppmossa* (hotkategori 2, sårbar) samt *kanelros* och *lundkardborre* (regionalt rödlistade).

Underhållsåtgärder: Odlingsmarkerna nyttjas som åker, ängs eller betesmark, i första hand enligt deras hävdhistoria. Efterbete är önskvärt. Bryn vårdas. Trädbärande hagmark betas. Stengårdsgårdar skall röjas fram. Strandstädning.

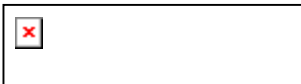
Skötselområde 8

Fykans slåttermarker

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Slätteräng	Artrika stagg-gräsmarker på silikatsubstrat, 6230 Artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fenoskandisk tyä, 6270
Bryn och randlövmosaiker	
Hällmarker	Pionjärvegetation på silikatrika bergytter, 8230 Vegetationsklädda havsklippor, 1230

Areal: 10 ha

Beskrivning: **Fykans** slåttermarker ligger i anslutning till det öppna havet. De omges av krattskogar, som i de sydvästra delarna är av ädellövskogskarakter med ek och lind och ett fältskikt av *blåsippa*, *gullviva* och *granbräken*. I kanterna finns ett välutvecklat buskskikt där *rosenfink* kan höras sjunga. Vackra och välutvecklande bryn finns i Fykan. Den sydöstra krattskogen utgörs av hedlövskog, där en ek hyser *rödtandad hättmossa* (rödlisad). Norra partiet utgörs i huvudsak av asp. Ängarna har brukats som slåtterängar sedan i slutet av 1800-talet eller längre med undantag för en kortare period på 1900-talet, då delar av dem bröts som åker. I slåtterängen åter-

finns den regionalt hotade *kärrvialen*. Slåtterenarna är särskilt värdefulla då de slagits under en längre tid och här finner vi en välutbildad svinrotsäng. *Kanelros* (regionalt rödlistad) förekommer i de igenväxande snåren i den sydvästra delen mot blockmarkerna. Provyta för uppföljning finns utlagd i området. Ett stort antal vaxskivlingar är funna inom Fykans område. Söder om husen i Fykan står en *klippoxel*.

Skötsel mål: En välhävddad slåtteräng med omgivande bryn och ekkrattskog samt hållmarker.

Kvalitetsmål: Inom Fykans slåttermarker om ca 4 ha syftar skötselplanen till:

- **att** ängarnas artrikedom och arttäthet som är beroende av hävd upprätthålles och att svinrotsängen som finns vid slåtterenarna utvecklas och att hävdgynnade arter som är representativa för bohuslänska slåtterängar såsom *jungfru Marie nycklar*, *kamäxing*, *myskgräs*, *svinrot*, *vanlig nattviol*, *ängsruta* och *ängsskallra* långsiktigt ska kunna föryngra sig i livskraftiga populationer.
- **att** ängarna omges av randlövskog kantad av böljande brynmiljöer bestående av ett artrikt buskskikt som kontinuerligt förnyas i intervall om ca 10 år och med en yttre rand av högrötsängar dominerade av *blodnäva*, *krissla* och *småborre* med inslag av *backsmörblomma*.
- **att** den för länet sällsynta *rödtandad hättmossa* (hotkategori 2, sårbar) och den regionalt rödlistade *kanelrosen* ges möjlighet att överleva i livskraftiga populationer.

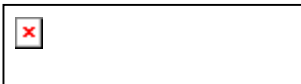
Underhållsåtgärder: Ängen hävdas genom årlig slåtter. Slåttern skall ske tidigast den 15 juli. Slåtterenarna får inte glömmas bort. Bryn vårdas. Stengårdsgårdar skall röjas fram. Strandstädning.

Skötselområde 9 Norra Fykan

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Kultiverad betesmark	
Bryn och randlövmosaiker	
Hållmarker	Pionjärvegetation på silikatrika bergytter, 8230 Vegetationsklädda havsklippor, 1230

Areal: 9 ha

Beskrivning: Tidigare har detta område vid norra Fykan använts som åker men är idag en kultiverad betesmark omgärdad av välutvecklade bryn. Ett dike skiljer området från den södra slåtterängen i skötselområde 8. Vid Fykan finns tre bostadshus byggda på tidigt 1900-tal, som numera används som fritidshus. Hela området är mycket vackert och ger en bild av ett äldre jordbrukslandskap i verkligt kustnära miljö. Vid Trollvik växer ett bestånd av *ängsnäva*.

Skötsel mål: Det prioriterade skötselområdet skall vara en kultiverad betesmark, alternativt slåtteräng med omgivande bryn.

Kvalitetsmål: Att bevara en kultiverad betesmark, alternativt slåtteräng om 2 ha.

Underhållsåtgärder: Ängen hävdas genom bete eller årlig slåtter. Stigen till Trollvik skall röjas. Bryn vårdas. Stengärdsgårdar skall röjas fram. Strandstädning.

Skötselområde 10

Sote huvud

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Öppen utmark	Klippvegetation på silikatrika bergslutningar, 8220 Pionjärvegetation på silikatrika berggytor, 8230 Vegetationsklädda havsklippor, 1230
Fukthed	Artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fenoskandisk typ, 6270
Kalktorräng	Kalkgräsmarker (viktiga orkidélokaler), 6210

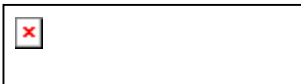
Areal: 145 ha

Beskrivning: Exponerat hållmarksparti vid havet, troligen naturligt trädfrött då det präglas av de starka västliga vindarna. Fukthedar och myrmarker återfinns i de smala sprickdalarna som huvudsakligen har en nord-sydlig riktning. Här ses spår av torvtäkt. Vattnemyren är en gammal torvtäkt som idag visar en tendens till igenväxning i de norra och sydliga kanterna, då den ligger mer skyddad än de övriga våtmarkerna. I de södra delarna av skötselområdet förekommer partier med artrika kalktorrängar. Hela området bjuder på intressanta glaciala skulpturer, såsom ett stort antal jättegrytor i den sydvästra delen. Flera stengärdsgårdar och stigar löper genom området. Det är rikt frekventerat av badgäster, sportfiskare och fågelskådare.

Skötsel mål: Området skall vara en öppen, hävdad betesmark.

Kvalitetsmål: Inom den strandnära utmarken syftar skötselplanen till

- **att** de mosaikartade gräsmarkerna betas så att hävdgynnade arter representativa för välhävda bohuslänska kusttrakter såsom *har-mynta*, *klibbarv*, *loppstarr*, *nålstarr*, *rödsäv*, *småfingerört* och *ängsstarr* ges möjlighet att långsiktigt kan förny sig i livskraftiga populationer.
- **att** hävdberoende växter som är sällsynta för landet bereds möjlighet att förny sig i livskraftiga populationer.
- **att** sällsynta arter som *klotgräs* (hotkategori 2, sårbar) och *stenkrassing* (regionalt rödlistad) långsiktigt kan fortleva i livskraftiga populationer.

Underhållsåtgärder: Området hävdas med bevarandeinriktad betesdrift. Röjning av sly, ris och rator. Stengärdsgårdar skall röjas fram. Strandstädning.

Skötselområde 11

Soteskogsmyn

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Öppen utmark	Artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fenoskandisk tyo, 6270 Pionjärvegetation på silikatrika bergytter, 8230
Havsstrandäng	Perenn vegetation på steniga stränder, 1220
Kalktorräng	Kalkgräsmarker, 6210

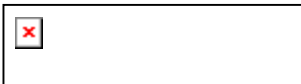
Areal: 14 ha

Beskrivning: **Soteskogsmyn** ligger på skalgrusrik mark i skärningen av två sprickdalar. En skifteskartan från 1860 beskriver området som en samfäldig torvtäkt. Idag nyttjas området som naturbetesmark, men kan om så önskas slåttas. Soteskogsmyn är föremål för stark igenväxning, förmodligen på grund av den fuktiga miljön. Det har blivit allt svårare att ta sig fram på stigarna i området eftersom hela området håller på att växa igen. I den centrala delen av Soteskogsmyn finns ett kalkrikt kärr med kalkgynnade mossor och kransalger. En liten bäck med *bäcknate* löper utmed områdets östra del och fortsätter genom fuktängen ner i **Hällingedalen**, en vacker sprickdalgång vars västra sida utgörs av en rombporfyrgång. Större delen av dalen upptas av en kalkfuktäng med *spikblad*, *granspira*, *nattviol* och *jungfru Marie nycklar*. Brynmiljöer kan bildas längs bergsväggarna i Hällingedalen liksom utanför stengärdsgårdarna runt Soteskogsmyn. En torpruin omgiven av en odlad form av *pimpinellros* ligger i norra kanten av Soteskogsmyn och en annan vid Hällingedalens sydöstra sida. Pimpinellrosen vid torpruinen har brett ut sig kraftigt och behöver tuktas. I dalgången påträffas *kamtuffmossa* och *klotuffmossa* (naturvärde) och goda svampår har man funnit upp till 12 olika arter av vaxskivlingar (enligt Jan Uddén, Bohusläns Museum). Den regionalt ovanliga vippstarren finns även i området. Provytor för uppföljning finns utlagda på Soteskogsmyn.

Skötsel mål: Området skall vara en öppen, hävdad betesmark. Alternativt kan Soteskogsmyn slåttas om man ej kunnat vidmakthålla ett tillfredsställande betestryck. För att få till ett begärligt foder kan man tänka sig att bränna den kvarstående torra gräsvegetationen som ej förbrukats tidigare år.

Kvalitetsmål: Inom naturbetesmarken på Soteskogsmyn och i Hällingedalen syftar skötselplanen till

- **att** bevara förekomsten av arter som är representativa för välhävda växt- och djursamhällen i bohuslänska kusttrakter. Betesdriften ska leda till att arter som *enkelbeckasin* och *tofsvipa* kan häcka och

att *gullviva*, *jungfru Marie nycklar*, *nattviol*, *låsbräken*, *loppstarr* och *nålstarr* långsiktigt kan överleva och föryngra sig i livskraftiga populationer.

- **att** hävdgynnade arter som är sällsynta för landet såsom *kustgentiana* och *granspira* (hotkategori 4, hänsynskrävande) och de för regionen rödlistade *sandviol* och *stenkrassing* kan fortleva i livskraftiga populationer.

Underhållsåtgärder: Bevarandeariktat bete. Om det uppstår problem att hålla ett tillräckligt högt betestryck på Soteskogsmynen får området under en period stängslas av för att hålla djuren kvar, alternativt kan området hjälpslåttras. Rönjning av sly, ris och rator. Kulturhistoriska lämningar i form av torpruiner och stengårdsgårdar skall röjas fram, dock bör ett mindre bestånd med pimpinellros bevaras i anslutning till torpruinen. Blottor bör göras i den gamla skalgrustäkten för att gynna stenkrassing, ängsgentiana och sandviol. Spänger skall underhållas eller bytas ut där det är nödvändigt. Strandstädning.

Skötselområde 12

Faxhällemossen

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Enbuskrik utmark	Torra hedar, 4030
Sumpskog	Skogsbevuxen myr, 91D0
Kalktorräng	Kalkgräsmarker, 6210

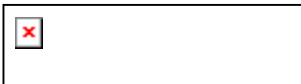
Areal: 4 ha

Beskrivning: Enbuskrik betesmark vid **Faxhällemossen** med en örtrik torrängsvegetation på kalkrikt underlag. Marken har nyttjats som samfällig utmark sedan 1700-talet eller längre. Återkommande slåtter bör undvikas då området hävdhistoriskt utgör en betesmark. I områdets norra del ligger en sumpskog, huvudsakligen bestående av *viden*, vari man finner *rödtandad hättmossa* och *kärrbräken*. Den odlade varianten av *pimpinellros* förekommer rikligt i området. Man har även funnit *kustgentiana*. En större täktgrop i väster är igenvuxen av buskar medan en mindre täktgrop i öster, intill den mäktiga bergsbranten, fortfarande är öppen. Två stenåldersboplatser, en hällkista och torpargrunder finns i området.

Skötselområde: Vålövad betesmark med utvecklade torrängsvegetation och ett visst inslag av enstaka enebuskar.

Kvalitetsmål: För den naturliga betesmarken vid Faxhällemossen syftar skötselplanen till:

- **att** utveckla och bevara den kalkrika backen om minst 6 ha med enstaka buskar och träddungar.
- **att** betesdriften ska leda till att den betesgynnade floran som är representativ för bohuslänska kusttrakter med *darrgräs*, *gullviva*, *kattfot*, *kustruta*, *ljungfrulin*, *rödkämpar*, *vildlin* och *ängsskallra*

bevaras så att dessa arter långsiktigt kan förnygra sig i livskraftiga populationer.

- **att** sällsynta arter såsom *rödtandad hättemossa* (sårbar, hotkategori 2) och *blockskapania* (sällsynt, hotkategori 3) kan fortleva och förnygra sig i livskraftiga populationer.

Underhållsåtgärder: Området hävdas med bevarandeinriktad betesdrift. Enstaka ekar och trädgångar bevaras. Blottor tillskapas i de gamla skalgrustäckerna. Rövning av sly och rator. Stengårdsgårdar skall röjas fram.

Engångsåtgärder: Fortsatt rövning av enebuskarna, så att dessa inte någons bildar ett sammanhängande buskage.

Skötselområde 13

Ödby

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Öppen utmark	Klippvegetation på silikatrika bergssluttningar, habitat 8220 Pionjärvegetation på silikatrika bergytter, habitat 8230
Fukthed	Nordatlantiska fukthedar med klockljung, 4010
Barrskog	

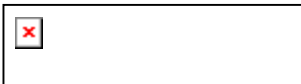
Areal: 151 ha

Beskrivning: Vidsträckta hällmarker i östra Ramsvikslandet med utmarker som nyttjats för bete och torvtäkt sedan långa tider. I centrum av området ligger Soteskogen, en gles salt- och vindpåverkad barrskogsplantering. I kanten av skogen ner mot Soteskogsmyren löper en stig på vilken man finner rikligt med *granspira* (hotkategori 4, hänsynskrävande). Granplanteringen i anslutning till vägen vid Sotenkanalen är i dåligt skick. På de stora fukthedarna, vilka tidigare nyttjats för bete har självsådd tall och björk kommit upp. Området som är bebyggt vid Orrmyren och Dammbacken kringgärdas av högre vegetation.

Skötsel mål: Området skall vara en öppen, hävdad betesmark. Området öster om vägen mot kanalen skall vara öppen mark. Området som är trädbevuxet kring Orrmyren och Dammbacken lämnas till fri utveckling men kan, om det saknas betesmark i reservatet, restaureras till betesmark.

Kvalitetsmål: För utmarkerna i de östra delarna av reservatet syftar skötselplanen till att

- **att** betesdriften ska leda till att hävdgynnade arter som är hotade i landet såsom *granspira* (hotkategori 4, hänsynskrävande) beredes möjlighet att förnygra sig i livskraftiga populationer.
- **att** partier av barrskog på sikt ersätts av den för området naturliga lövskogen. Alternativt kan de träd- och slyb eklädda områdena hållas kala.
- **att** partier med lövskog runt bebyggelse lämnas till fri utveckling.

Engångsåtgärder: Barrträd tas ned i samråd med markägarna.

Underhållsåtgärder: Bete. Röjning av sly. Stengärdsgårdar skall röjas fram. Strandstädning.

Skötselområde 14

Sotekanalens östra strand

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Öppen hagmark	
Havsstrandäng	Salta strandängar, 1330
Hällmark	
Barrblandskog	

Areal: 33 ha

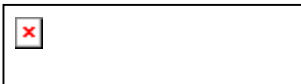
Beskrivning: Området vid Sotekanalens östra strand sträcker sig från Sotekanalens norra utlopp i norr längs en smal remsa vid berget Örnekulle ner till bron i söder. Hela området utgör ett mycket vackert blickfång för dem som färdas på kanalen med betande djur längs vattnet. Här och var finns smala strandängsremsor som övergår i mer eller mindre branta hällmarker. Hällmarkerna kantas på vissa håll av en randlövskog eller enstaka träd. Norr om bron ligger en stenstuga som är uppförd under sillfiskeperioden på 1700-talet. Den har många namn, men mest är den känd som Mor Lenas stuga efter änkan Lena som bodde i stugan tillsammans med sina åtta barn under 1800-talet. Den siste bofaste i stenstugan var Johan Alfred "Paschan" som bodde där fram till 1923 tillsammans med sina fyra söner. Stugan ägs och förvaltas idag av Sotenäsgillet. I de norra delarna av skötselområdet finns en planterade barrblandskog. Omedelbart norr om bron finns en värdefull betad fuktäng med *höskallra* och *kärrspira*. På västsidan av Örnekullen återfinns ett exemplar av *norskoxel* och i hela området finns ett flertal *klippoxlar*. Vid en skalgrustäkt öster om Örnekullen finns *grådådra*.

Skötselmål: Området skall vara en öppen, hävdad betesmark.

Kvalitetsmål: På Sotekanalens östra strand syftar skötselplanen för betesmarken till

att genom betesdrift bevara de arter som är representativa för välhävdade växtsamhällen i bohuslänska kustlandskapets naturbetesmarker såsom *bockrot*, *darrgräs*, *kattfot*, *knägräs*, *liten blåklocka*, *rödclint*, *vildlin* och *ängsvädd* så att de långsiktigt kan förnygra sig i livskraftiga populationer.

Underhållsåtgärder: Betesdrift, odlingsmarkerna nyttjas som åker-, ängs- eller betesmark, i första hand enligt deras hävdhistoria. Stengärdsgårdar skall röjas fram, strandstädning. Stigen fram till stenstugan skall vara framröjd.

Engångsåtgärder: En spång skall läggas ut för djuren som en passage väster om husen vid Sundebackarna.

Skötselområde 15

Haby, öst

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Åker, odlad eller gräsbärande	
Slåtteräng	Artrika stagg-gräsmarker på silikatsubstrat, 6230 Artrika torra-friska låglandsgräsmarker av fenoskandisk tyå, 6270
Hällmark	Pionjärvegetation på silikatrika bergytter, 8230

Areal: 31 ha

Beskrivning: Detta område har en något mer samlad bebyggelse än övriga delar av södra Ramsvik. Området ligger vid Sotenkanalen, vilket begränsas av bron i norr och vägen mot Haby och Nötö i väster. Inom området finns gammal åker- och betesmark. För reservatets odlingslandskap som helhet, och för den skyddsvärda flora och fauna som är knuten till det hävdade landskapet, är det av vikt att dessa hålls öppna. Övrig odlingsmark nyttjas idag som slåtterängar eller gräsmattor.

Skötselområde: Området skall vara öppet, hävdad mark.

Kvalitetsmål: För skötselområdet syftar skötselplanen till:

- att områdets öppna ytor så långt som möjligt bevaras och hävdas som en del av en välbevarad helhet i reservatets odlingslandskap

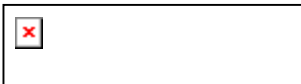
Underhållsåtgärder: Odlingsytter hävdas i första hand som åker. Övriga marker hävdas som åker, äng eller betesmark. Stengårdsgårdar skall röjas fram. Strandstädning.

Skötselområde 16

Haby

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Marint vattenområde med lerbotten, vattendjup 0 till 3 m	Ler –och sandbottnar som blottas vid lågvatten, habitat 1140
Hällmark	Pionjärvegetation på silikatrika bergytter, habitat 8230
Fukthed	Nordatlantiska fukthedar med klocklång, habitat 4010
Ljunghed	Torra hedar, habitat 4030
Kalktorräng	Kalkgräsmarker, habitat 6210
Havsstrandäng	Salta strandängar, habitat 1330

Areal: 71 ha

Beskrivning: Haby, Långetången, Tärneskären, Nötö och Dammbacken.

Ett unikt beteslandskap med hävdhistoriskt gamla utmarker innefattande stora hållmarkspartier. Området är beläget på södra Ramsvikslandet. Hållmarksområdet utgörs av en mosaik av små ängar, fukthedar och ljunghedsytter. De skalgrusrika torrängarna och havsstrandängarna har en fantastiskt rik kalk- och betesgynnad flora, varav den vackraste och mest välutvecklade återfinns på Dammbacken. På flera ställen syns gamla skalgrustäcker, många av dem med en spännande flora. Området är populärt som häcknings- och rastplats för en lång rad fåglar. Hållmarkspartierna bjuder på fjällrika miljöer, vilket gör att berglärka har övervintrat här. Stengårdsgårdarna utmärker gränser mellan olika skiften. Ett stenröse, 12 m i omkrets, ligger mellan Dammbacken och Haby parkeringsplats. Hela området är rikt frekventerat av besökare. I området finns *kustarun*, *klibbarv* och *dvärglin*.

Skötsel mål: Området skall vara en öppen, hävdad betesmark.

Kvalitetsmål: För den naturliga betesmarken på Haby, Långetången, Tärneskären och Dammbacken syftar skötselplanen till:

- **att** utmarken hävdas som betesmark med en kortsnaggad grässvål så att fågelarter som är beroende av öppna kulturmarker kan häcka såsom *tofsvipa*, *enkelbeckasin*, *rödbena* och *sånglärka* och att hävdberoende växtarter som är typiska för välhävdade utmarker i Bohuslän såsom *dvärgarun*, *harmynta*, *kattfot*, *kustruta*, *loppstarr*, *rödsäv*, *småfingerört*, *strandloka*, *vårfingerört* och *ängsstarr* långsiktigt kan fortleva i livskraftiga populationer.
- **att** betesgynnade arter som är hotade eller sällsynta kan fortleva i livskraftiga populationer såsom *kustgentiana* och *ängsgentiana* (hänsynskrävande, hotkategori 4) samt *sandviol* och *stenkrassing* (regionalt rödlistade).
- **att** för landet sällsynta och hotade arter långsiktigt ska ges möjlighet att föröka sig i livskraftiga populationer såsom *sandmålla* och *strandvallmo* (sårbara, hotkategori 2); *engelsk fetknopp* (*Sedum anglicum*) och *strandbeta* (sällsynta, hotkategori 3).

Underhållsåtgärder: Området hävdas med bevarandeariktad betesdrift. Röjning av sly, ris och rator. Stengårdsgårdar skall röjas fram. Strandstädning.

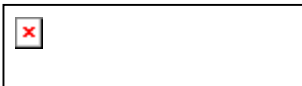
Skötselområde 17

Tryggös inägor

Marks lag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Fuktäng	Fuktängar med blåttåtel eller starr
Hållmark	
Bryn och randlövmosaiker	

Areal: 11 ha

Beskrivning: Inägor på **Tryggö** med ohävdade gamla åkermarker. Innan jordbruket lades ned nyttjades området kring Tryggögården för slåtter och

bete. De gamla åkrarna under Tryggö grav utgjorde betesängar och beteshagar, där torrängen idag håller på att växa igen med asp, framförallt i den södra delen. Hävdhistorisk betesmark återfinns dels som en fuktäng vid Fiskens lera och dels en mindre äng i den östra viken, vilken nås via en smal klyfta som löper ut i den sydvästra delen av den östra, stora ängen. Markerna kantas i väster av en randskog av ädellövskaraktär med ett vackert och artrikt busksnår av bl. a skogskornell, getapel och liguster. I fältskiktet syns rikligt med blodnäva, blåsippa, krissla och småborre. I södra delen av området finns en stensatt kajplats samt husgrunder, efter trålbinderi och bostäder, de flesta resta i slutet av 1800-talet. Bostadshuset brann ner 1914. Husruinerna och den gamla trädgården är igenvuxna av vilda och planterade växter.

Skötsel mål: Området skall vara en öppen hävdad åker, ängs- eller betesmark.

Kvalitetsmål: På Tryggös inägor syftar skötselplanen till

- **att** genom hävd av 10 ha örtrik åker och 0,5 ha betesmark på havsstrandängarna bevara ett för Bohuslän representativt, artrikt och arttätt växtsamhälle med arter som är beroende av välhävdad mark.
- **att** brynen vårdas genom regelbundet återkommande röjningar, ca vart 10-15 år, och att de omges av ett högortskikt dominerat av *krissla*, *småborre* och *blodnäva*
- **att** *granbräken* (hotkategori 4, hänsynskrävande) och den regionalt hotade *skogskornellen* ges möjlighet att överleva i livskraftiga populationer.

Engångsåtgärder: Den lilla nu helt igenvuxna betesmarken i den sydöstra delen av ön och klyftan fram till den röjs fri. Kulturlämningar såsom husgrunder och stenkaj friläggs. En spång anläggs mellan Nötö och Tryggö..

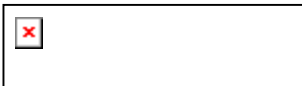
Underhållsåtgärder: Slätter, ca vart tredje år på ängsmarkerna, om möjligt med efterbete. Bete på naturbetesmarkerna. Röjning av sly. Stengårdsgårdar skall röjas fram. Strandstädning.

Skötselområde 18

Tryggö och Tryggöskärs utmarker

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Hällmark	Klippvegetation på silikatrika bergssluttningar, habitat 8220 Pionjärvegetation på silikatrika bergytter, habitat 8230
Ljunghed	Torra hedar, habitat 4030
Kalktorräng	Kalkgräsmarker, habitat 6210
Kärr	

Areal: 91 ha

Beskrivning: Ohävdade utmarker på **Tryggö** och **Tryggöskär**. Hällmarker med en mosaikartad vegetation av ljunghedar, kärr och små kalktorrängar med artrik vegetation. Arttätheten och artrikedomen i området är beroende av att marken hävdas genom bete. Den högsta punkten på Tryggö kröns av ett mäktigt gravröse från bronsåldern. Resterna av en stenstuga finns norr om detta röse. Lämningar av vad som eventuellt kan ha varit ett trankokeri finns på Tryggöskär. Öarna är populära utflyktsmål för såväl båtburna som vadande badgäster och sportfiskare. I området finns *kustgentiana* och *strandvallmo*.

Skötselområde: Området skall vara en öppen, betad utmark.

Kvalitetsmål: På Tryggös utmarker syftar skötselplanen för den naturliga betesmarken till

- **att** genom betesdrift bevara de arter som är representativa för väldade växtsamhällen i bohuslänska kustlandskapets naturbetesmarker såsom *backsmörblomma*, *blodnäva*, *brudbröd*, *harmynta*, *kattfot*, *loppstarr*, *småfingerört* och *ängsstarr* så att de långsiktigt kan föryngra sig i livskraftiga populationer.
- **att** bevara de hävdgynnade arter som är sällsynta för landet så att de långsiktigt kan föryngra sig i livskraftiga populationer såsom *ljungögontröst* (hänsynskrävande, hotkategori 4).
- **att** bevara de arter som är sällsynta för landet så att de kan fortleva i livskraftiga populationer såsom *sandmålla* (sårbar, hotkategori 2); *strandstarr* och *strandbeta* (sällsynta, hotkategori 3).

Engångsåtgärder: Skyltar vid Tryggves grav och trålbinderiet sätts upp i samarbete med Bohusläns museum.

Underhållsåtgärder: Betesdrift, röjning av ris och rator, strandstädning. Stengärdsgårdar skall röjas fram.

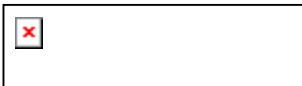
Skötselområde 19

Rörviks flat

Markslag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Hällmark	Klippvegetation på silikatrika bergssluttningar, habitat 8220 Pionjärvegetation på silikatrika bergstopp, habitat 8230
Öppen utmark	

Areal: 135 ha

Beskrivning: **Rörviks flat** utgörs av en stor halvö söder om Rörviks Västergård. Området avgränsas av viken Ödgårds lera i öster, och av Sotenkanalen i väster. Hela området betas och är, jämte Ramsvikens södra och mellre delar ett av de allra vackraste exemplen på hävdade öppna utmarker i länet. Växtligheten är mycket varierad och här påträffas allt från vidsträckt, flacka hällmarkspartier kringgärdade av sprickdalar med rikkärrsvegetation.

Småbiotoprikedomen är också påfallande, med små skogsdungar, dammar och strandängspartier. Här och var ligger skalgrusområden med rik torrängsvegetation som hyser flera sällsynta och krävande arter som *kustgentiana*, *ängsgentiana*, *stenkrassing*, *sandviol*, *klibbarv* och *jordtistel*. I området finns även ett stort bestånd av *Sankt Pers nycklar*.

I den sydöstra delen av skötselområdet löper en väg/stig från campingen i sydost till badplatsen i skötselområde 20. Denna väg sköts och underhålls av campingen.

Skötsel mål: Området skall vara en öppen, betad utmark.

Kvalitetsmål: På Rörviks flats utmarker syftar skötselplanen för den naturliga betesmarken till

- **att** genom betesdrift bevara de arter som är representativa för väldade växtsamhällen i bohuslänska kustlandskapets naturbetesmarker såsom *knölsörblomma*, *harmynta*, *kattfot*, *loppstarr*, *småfingerört* och *ängsstarr* så att de långsiktigt kan föryngra sig i livskraftiga populationer.
- **att** bevara de hävdgynnade arter som är sällsynta för landet så att de långsiktigt kan föryngra sig i livskraftiga populationer såsom *kustgentiana*, *ängsgentiana*, *sumpgentiana* och *granspira*.
- **att** bevara de arter som är sällsynta för landet så att de kan fortleva i livskraftiga populationer såsom *sandmålla* (sårbar, hotkategori 2); *strandstarr* och *strandbeta* (sällsynta, hotkategori 3).

Underhållsåtgärder: Betesdrift, röjning av ris och rator. Stengärdsgårdar skall röjas fram. Strandstädning.

Skötselområde 20

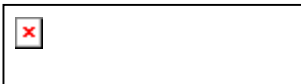
Rörviks campingbadplats

Marks lag/naturtyp	Natura 2000-naturtyp
Hällmark	Klippvegetation på silikatrika bergssluttningar, habitat 8220 Pionjärvegetation på silikatrika bergsytter, habitat 8230
Sandstrand (tillförda sandmassor)	

Areal: 0,9 ha

Beskrivning: Badplatsen på Rörvik är iordningställd av den intilliggande campingen. Man har vid ett flertal tillfällen tillfört sandmassor för att göra badplatsen mer badvänlig. Idag finns inga stängsel som håller djuren borta från badområdet, men om det i framtiden visar sig vara nödvändigt att hägna in badplatsen har campingen möjlighet att göra det.

Badplatsen är mycket välfrekventerad, främst av campingens gäster. Det finns flytbrygg utlagda och en toalett som är till för de badande. Det finns även en, av campingen iordningställd väg som leder från campingplatsen till badplatsen. Denna väg sköts av campingen.

Skötsel: Den intilliggande campingplatsen sköter denna badplats med egna medel. Om det skulle visa sig att besökare till reservatet nyttjar denna badplats i någon större omfattning skall campingen, om så är nödvändigt få hjälp med viss skötsel av området.

4 Friluftsliv

4.1 Övergripande mål

Reservatet skall utgöra ett attraktivt utflyktsmål för den natur- och kulturmiljöintresserade såväl som för den allmänhet som väljer att besöka reservatet på grund av dess möjligheter för bad- och båtliv.

4.2 Information och anläggningar

Parkeringsplatser, toaletter, soptunnor samt informationstavlor skall placeras på de platser som är markerade på karta i bilaga 1. Informationstavlorna skall utföras enligt svensk standard och naturvårdsverkets anvisningar. De skall innehålla karta över reservatet samt beskriva dess syfte, bevarandevärden och gällande föreskrifter för allmänheten.

En spång kommer anläggas mellan Nötö och Tryggö för att göra det enklare för allmänheten att komma över till Tryggö.

Vid Grosshamn kommer en brygga att anläggas. Den skall dels att vara till för båtar som krävs för skötseln av reservatet, dels för allmänheten.

Möjligheter att lokalisera en liten gästhamn, maximalt 10 båtar, för besökande till reservatet skall utredas och om så bedöms vara möjligt skall detta ske.

Anordningar för besökare skall anpassas så att även de med funktionshinder har möjlighet att använda dessa.

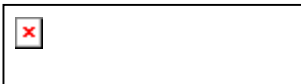
Möjligheten att utveckla en handikappanpassad badplats skall utredas.

Gränsmarkeringar skall utföras enligt naturvårdsverkets anvisningar.

Informationsanläggningar skall tillses regelbundet och underhållas vid behov av naturvårdsförvaltaren.

5 Dokumentation och uppföljning

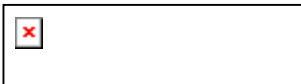
En dokumentation av skötselåtgärder och deras effekt på flora och fauna är nödvändig för att se om den föreslagna skötselplanen följs och om målsättningen med naturreservatet uppfylls av de genomförda åtgärderna. Skötselplanen bör revideras då uppföljningen indikerar att behov finns. Naturvårdsförvaltaren ansvarar för att dokumentationen utförs och utvärderas. Vid föreläggandet framkom synpunkter på att vissa markägare ville själva dokumentera de eventuella skador och merkostnader det skulle innebära då nya områden omfattas av naturreservat på grund av ökad besöksintensitet och liknande. Dessa merkostnader skall bekostas av staten.

6 Sammanfattning av planerad naturvårdsförvaltning

Hela naturvårdsförvaltningen för naturreservatet Ramsvikslandet bekostas av staten.

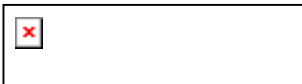
Skötselåtgärd	Skötselomr.	Prioritet	Tidsintervall
Bete	1	2	Årligen
Buskröjning	1	2	Vartannat år
Strandstädning	1	1	Årligen, samt vid behov
Avverkning av gran	2	3	
Buskröjning	2	2	Vartannat år
Strandstädning	2	1	Årligen, samt vid behov
Bete	3	1	Årligen
Röjning av sly, ris och rator	3	1	Årligen
Strandstädning	3	1	Årligen, samt vid behov
Bete	4	1	Årligen
Röjning av sly, ris och rator	4	1	Årligen
Åkerbruk	5	3	Årligen
Bete	6	1	Årligen
Röjning av sly, ris och rator	6	1	Årligen
Åkerbruk, vall, slåtter eller bete	7	3	Årligen
Brynskötsel	7	3	Vart tredje år
Röjning av sly, ris och rator	7	3	Vartannat år
Strandstädning	7	1	Årligen, samt vid behov
Slåtter	8	1	Årligen
Strandstädning	8	1	Årligen, samt vid behov
Brynskötsel	8	1	Vart tredje år
Bete alternativt slåtter	9	1	Årligen
Brynskötsel	9	1	Vart tredje år
Röjning av sly, ris och rator	9	1	Årligen
Strandstädning	9	1	Årligen, samt vid behov
Bete	10	3	Årligen
Röjning av sly, ris och rator	10	3	Vartannat år
Strandstädning	10	1	Årligen, samt vid behov
Bete eller slåtter	11	1	Årligen
Röjning av sly, ris och rator	11	1	Årligen
Strandstädning	11	1	Årligen, samt vid behov
Bete	12	1	Årligen
Buskröjning	12	2	Vart tredje år
Röjning av sly, ris och rator	12	1	Vartannat år
Bete	13	3	Årligen
Röjning av sly, ris och rator	13	3	Vartannat år
Avverkning av gran	13	3	
Strandstädning	13	1	Årligen, samt vid behov
Slåtter eller åkerbruk	14	2	Årligen
Bete	14	1	Årligen
Röjning av sly, ris och rator	14	1	Årligen
Strandstädning	14	1	Årligen, samt vid behov
Spångning	14	1	
Bete	15	3	Årligen
Slåtter- eller åkerbruk	15	2	Årligen
Buskröjning	15	2	Vartannat år
Strandstädning	15	1	Årligen, samt vid behov
Bete	16	1	Årligen
Buskröjning	16	1	Vartannat år
Röjning av sly, ris och rator	16	1	Årligen
Strandstädning	16	1	Årligen, samt vid behov
Slåtter	17	2	Årligen
Bete	17	3	Årligen
Buskröjning	17	2	Vartannat år
Strandstädning	17	1	Årligen, samt vid behov
Bete	18	2	Årligen
Buskröjning	18	2	Vart tredje år
Strandstädning	18	1	Årligen, samt vid behov
Bete	19	1	Årligen
Röjning av sly, ris och rator	19	1	Varje år
Strandstädning	19	1	Årligen, samt vid behov

Tabell 3. Prioritering av föreslagna skötselåtgärder, prioriteringsgrad på åtgärden: (1) Högs-
ta prioritet; (2) Hög prioritet; (3) Lägre prioritet och intervall för genomförande. Tidsintervallet
för de olika skötselåtgärderna har förvaltaren själv möjlighet att förfoga över, men en nog-
grann dokumentation skall göras över de skötselåtgärder som genomförts för att uppnå
önskade kvalitetsmål.

7 Referenser

- Appelqvist, T & O. Bengtsson. 1995. *Brynmiljöer i Bohuslän – Insektsliv, biologisk mångfald och synpunkter på övervakning*. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län. 1995:6.
- Aronsson, M., Hallingbäck, T. & J.-E. Mattsson (red.) 1995. *Rödlistad växter i Sverige 1995*. ArtDatabanken, Uppsala.
- Bergqvist, S. & J. Artursson. 1991. *Inventering av ädellövskog i Sotenäs kommun*. Miljövårdsrapport 191:8. Länsstyrelsen Göteborgs och Bohus län.
- Bergqvist, S. & E. Blomgren. 1994. *Sotenäsets flora*. BTJ Tryck AB, Lund.
- Bergqvist, S. & E. Blomgren. 1998. *Sotenäsets mossor*. BTJ Tryck AB, Lund.
- Cederberg, B., Löfroth, M. 2000. *Svenska djur och växter i det europeiska nätverket Natura 2000*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Ekstam, U. & N. Forshed. 1996. *Äldre fodermarker*. Naturvårdsverket. Fälths Tryckeri, Värnamo.
- Gillner, V. 1963. *Något om vegetation och flora på Ramsvikslandet, jämte synpunkter på utformningen av en fridlysning av området*. Stencil. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.
- Gärdenfors, U., 2000. *Rödlistade arter i Sverige 2000*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hallingbäck, T. 1996. *Ekologisk katalog över mossor*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hultengren, S & M. Olvmo. 1990. *Ängar och hagar i Sotenäs kommun*. Miljövårdsrapport 191:3. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.
- Karlsson, B & L. Lind. 1963. *Studier över plastisk skulptur och jättegrytor*. Stencil. Naturgeografiska Institutionen, Göteborgs universitet.
- Kullbratt, L. 1996. *Vägmiljöer i Bohuslän. Sote Kanal*. Informationsbroschyr. Vägverket Region Väst.
- Naturvårdsverket. 1995. *Aktionsplan för biologisk mångfald*. Rapport 4463.
- Naturvårdsverket. 1997. *Svenska naturtyper i det europeiska nätverket Natura 2000*.
- Olsson, G. 1976. *Skötselplan för Ramsvikslandet med Tryggö naturreservat*. Länsstyrelsen och Skogsvårdsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.
- Olsson, G. 1984. *Old-field forest succession in the Swedish west coast archipelago*. Avhandling (sammanfattning). Lunds

universitet.

- Olsson, K. 1994. *Det Bohuslänska odlingslandskapet. I Bohuslän årbok 1994*. Red. Håkansson & Overland. Risbergs tryckeri, Udevalla.
- Sahlin, E. & E. Ljungstrand. 1997. *Floraväktarverksamheten i Bohuslän och Göteborgsområdet. Årsrapport 1996*. Stencil. Botaniska Föreningen i Göteborg.
- Samuelsson, L. 1963. *Beskrivning till geologisk karta över området väster om Sotenkanalen. I: Geologiska beskrivningar av Ramsvikslandet med Tryggö, Otterön samt Saltö under ledning av L. Bergström, Geologiska Institutionen, CTH*. Stencil. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.
- Skogsstyrelsen. 1995. *Instruktion för Datainsamling vid inventering av nyckelbiotoper*. Jönköping.